

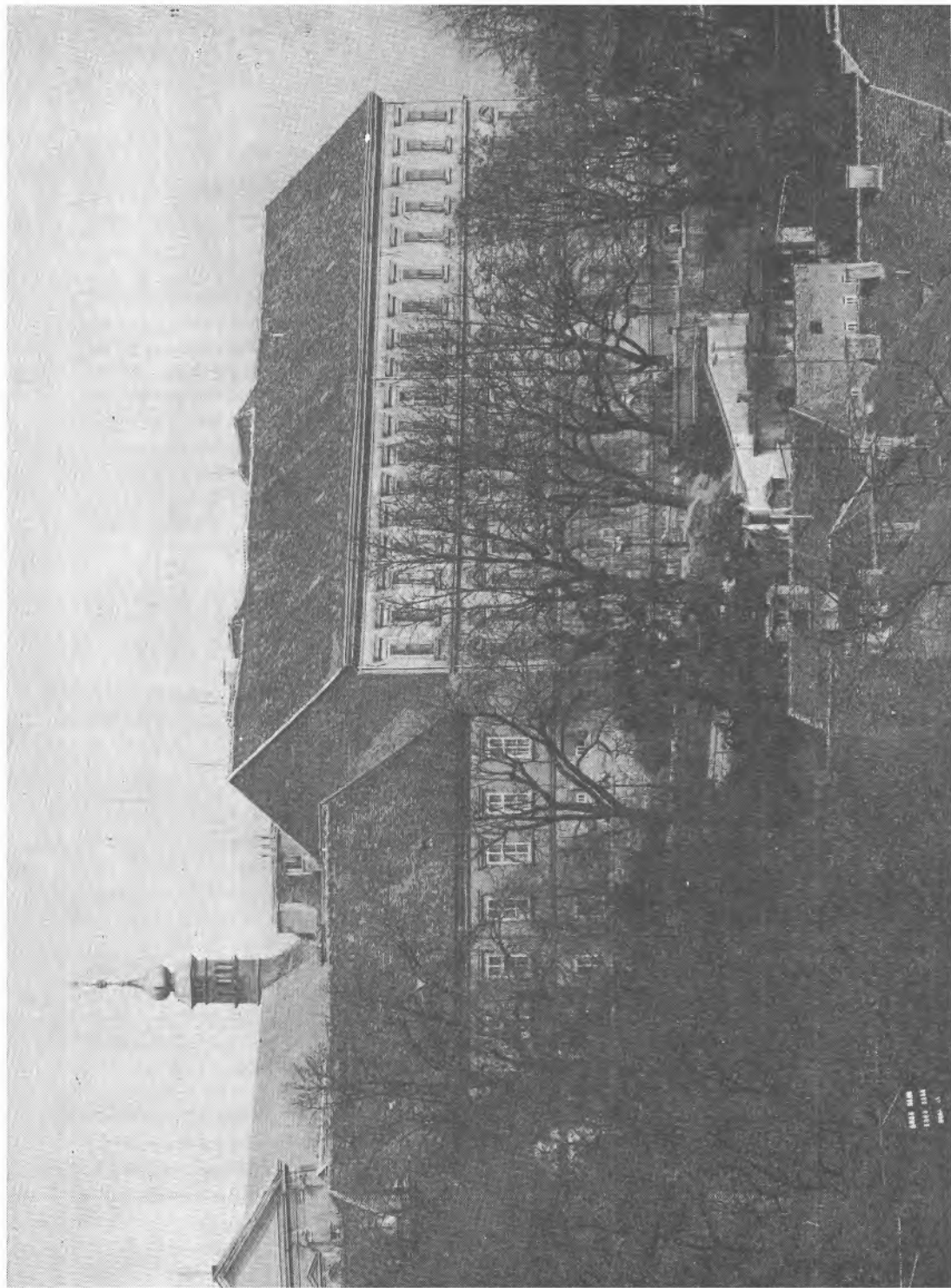
O STOGODIŠNJICI NASTAVE POVIJESTI UMJETNOSTI NA SVEUČILIŠTU U ZAGREBU

U listopadu godine 1976. Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu odlučio je da upriliči proslavu stote obljetnice nastave arheologije i povijesti umjetnosti koje se na Sveučilištu u Zagrebu predaje od 1877. Ta odluka bila je vrlo umjesna, jer pozornost zaslužuje već sama činjenica da su arheologija i povijest umjetnosti u nas tako rano dospjele na tada još mlado, tek otvoreno Sveučilište u Zagrebu. Kao samosvojna znanost, arheologija se tada u nas u Splitu i u Zagrebu bila tek domogla svojih prvih stručnih glasila, a povijest umjetnosti još veoma dugo svojih glasila nije imala. Godine 1877. naša znanost o umjetnosti mogla se pohvaliti tek nekolicinom knjiga i desetakom rasprava marljivoga Ivana Kukuljevića Sakcinskoga i jedva desetakom rasprava poletnoga Izidora Kršnjavija.

Na temelju ovih malobrojnih podataka možemo i posumnjati jesmo li već prije stotinu godina bili sasvim zreli da *ex cathedra Universitatis* izučavamo i proučavamo arheologiju i povijest umjetnosti. I zato vrijedi spomena i to da su tome ranome dolasku arheologije i povijesti umjetnosti na Sveučilište u Zagrebu najmanje pridonijeli naši tadašnji arheolozi i povjesničari umjetnosti. Čak se ni sam Izidor Kršnjavi, povjesničar umjetnosti kojega su drugi izabrali da to oživotvori, nije lako privolio na to.

Zato je već davno trebalo postaviti pitanje iz kojih su se onda pobuda i čijom zaslugom već prije stotinu godina arheologija i povijest umjetnosti uzdigle na položaj kakav su nakon njih još desetljećima morale čekati mnoge druge, narodu također korisne znanosti. Mislim da za nas, povjesničare umjetnosti i arheologe u Hrvatskoj nije pohvalno što smo punih stotinu godina odgađali da to istražimo.

Ako je to naš veliki propust, evo nam odmah i drugoga! Mi se sve do danas nikada nismo upitali ni zašto tako dugotrajno i žilavo istrajavaju arheologija i povijest umjetnosti na našem Sveučilištu. Ponašajući se kao da u tom našem sveučilišnom izučavanju i obuhvaćanju arheologije i povijesti umjetnosti nikada nije bilo nikakvih zaokreta, nikakvih vrijednih uspona, a možda i pažnje vrijednih silaženja, i praveći se kao da je to za nas predmet razgovora posve nezanimljiv, a s gledišta kulture i sasvim nevažan, svaki razgovor o tome mi smo sve do danas gurali od sebe, da tu temu sada iznebuha učinimo predmetom jedne proslave, na kojoj će biti mjesta samo za pohvalne riječi.

Zgrada na Strossmayerovom šetalištu br. 4 gdje su, na drugom katu, održana prva predavanja povijesti umjetnosti i arheologije.

Naši odsjeci za arheologiju i za povijest umjetnosti ovaj put, srećom, nisu podlegli toj napasti. U listopadu 1976. godine sporazumjeli su se da prigodom proslave svakako treba staviti u žarište promatranja tu našu dugotrajnu tradiciju nastave arheologije i povijesti umjetnosti na Sveučilištu, no nikako ne odmah svu. Odsjeci su odlučili da tu temu pripuste razmatranju samo od časa kad je godine 1878. dični nam Izidor Kršnjavi, kao izvanredni profesor, počeo predavati *povijest umjetnosti i klasičnu umjetničku arheologiju*, pa do trenutka kad je, godine 1946, kao redovni profesor *povijesti umjetnosti i kulture*, zamuknuo Artur Schneider, a godine 1951. Viktor Hoffiller tumačenje *staroklasične arheologije* zaključio.

Kad sam potkraj prošle godine od priređivača ove proslave za taj rez zatražio poblize obrazloženje, dobio sam ovakav odgovor: neka se u ovoj prilici iz naše stoljetne tradicije nastave arheologije i povijesti umjetnosti izdvoje samo veterani koji su već mrtvi. Koliko nas je živih arheologa i povjesničara umjetnosti koji ćemo to odobriti? Koristeći okolnost da ovdje govorim prvi, učinit ću to i najprvi, a svoju podršku toj odluci odmah ću i obrazložiti.

Mislim da nas je doista odviše koji nemamo gotovo nikakvu predodžbu o tome kakva nam je nastava arheologije i povijesti umjetnosti bila prije četrdeset godina, a pogotovo kakva nam je bila prije godina osamdeset. I ako bismo se sada dali na jedan pre nagli i presažeti osvrt na ukupnu povijest nastave arheologije i povijesti umjetnosti, uz naše nedovoljno znanje o našim prethodnicima, osvrt na sve to lako bi nam se mogao prometnuti u brzopleto omalovažavanje ili pak u površno hvaljenje našega ukupnog truda na tome zakučastome poprištu. Jer, upravo nastava arheologije i povijesti umjetnosti napor je o kojemu naknadno nije lako izricati sudove gledajući samo jedno minulo razdoblje. A otežano je to još jednim uzrokom: za riječi izgovorene s katedre uvijek ostaje na snazi ona latinska, koja već stoljećima leprša oko sviju nas koji govorimo s bilo koje katedre, i koja nam neprestano šapće: pazi, *verba volant!* Tim titravim, no neprolaznim riječima nasuprot, kako znadem, Latinac je odavno zapisao i nešto drugo: da samo *scripta manent*. No tim isklesanim riječima Rimljanin sigurno nije htio kao najpouzdaniji trag pohvaliti ona šapirografirana slova koja studenti i danas najradije zovu skripita, a uz studente ponekad i nastavnici.

Prošle godine naši odsjeci su, dakle, dobro odlučili da danas ovdje bude riječi jedino o Izidoru Kršnjaviju, o Viktoru Hoffilleru, o Arturu Schneideru i o Petru Knollu, a prema naknadnoj ispravnoj odluci, i o Josipu Matasoviću, te o Josipu Brunšmidu. Kako će pojedini predavači, a i pripovjedači, jer poželjno je da se jave i takvi, govoriti danas ovdje o Kršnjaviju, Schneideru, Hoffilleru, Knollu, Matasoviću i Brunšmidu, to se smije unaprijed samo zaželjati, a do neke mjere i pretpostaviti. Sami odsjeci nisu ovu priredbu zamislili kao razgovor koji bi se svojim izabranicima bavio tako kao da su oni bili isključivo predavači na Sveučilištu. Jer ako se i od svakoga nastavnika na univerzitetima opravdano zahtijeva da bude znanstveni radnik, i da to bude tako da mu rad znanstveni i nastavni stoje u nekome skladu, i čak jedinstvu, a da on taj sklad i zajedništvo podržava i svojom osobnošću i svojim životom, onda se na tlu Sveučilišta ne može dopustiti razgovor o mrtvim nastav-

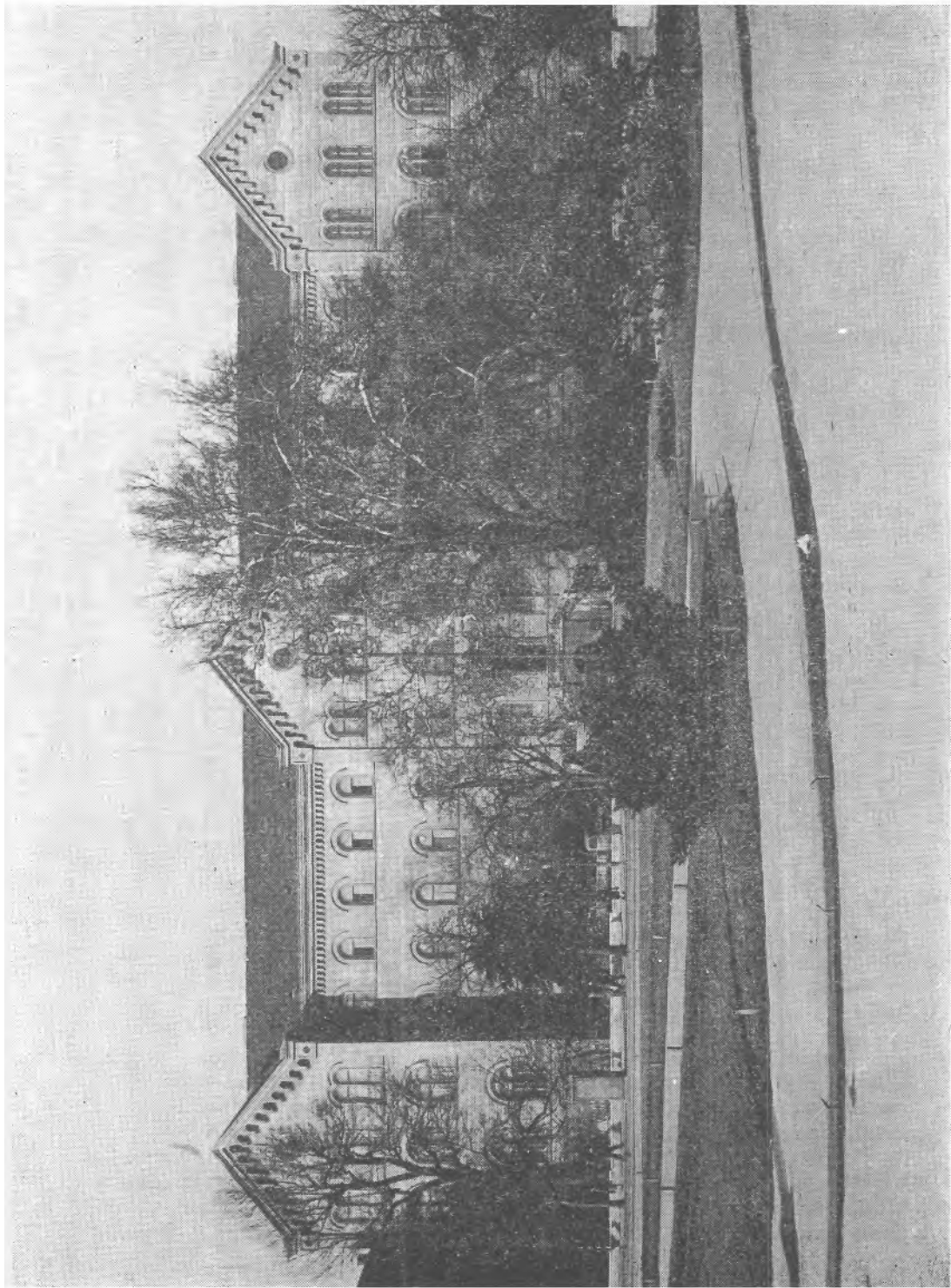
nicima, a braniti mu da zahvati i u ostalu njihovu djelatnost i u ukupni im život. I zato će kolege koji će poslije mene uzimati riječ vjerojatno upravo tako i govoriti o svojim miljenicima.

Ali da to govorenje ne bi u slušatelja, a pogotovo onih koji su još Sveučilišta slušači, izazvalo krivi dojam o nekoj velikoj međusobnoj razmaknutosti ili čak posvemašnjoj nepovezanosti nastavnika i prethodnika nam, ljudi koji iz svoje današnje osame više ne mogu ovamo doći i kazati u kakvoj vezi su stajali nekoć i kako povezano su djelovali nekada, Odsjek za povijest umjetnosti zadao mi je da vas jednim uvodom priredim na izlaganja drugih koja će slijediti. Srž mojega uvoda neka bude najsažetiji nacrt povjesnoga toka nastave arheologije i povijesti umjetnosti na našem Sveučilištu. Da toj želji udovoljim, nanizati ću ovdje nekoliko datuma uz kratki im komentar. Vjerojatno ćete se složiti sa mnom da ubuduće više nećemo smjeti zaboravljati te datume kao što smo to činili do danas.

S duga čekanja Izidor Kršnjavi bio je već malo i nestrpljiv kad je u studenome godine 1877. najzad ipak dočekaio svoje imenovanje izvanrednim profesorom Sveučilišta u Zagrebu. No kako se zimski semestar već bližio kraju, Kršnjavi valjda zato nije odmah započeo s predavanjima. Kako se do sada uvijek navodilo, Kršnjavi je svoje nastupno predavanje *O znamenovanju arheologije i povijesti umjetnosti* održao tek u ožujku iduće godine. Taj dan, 18. ožujka 1878., Odsjek za arheologiju i Odsjek za povijest umjetnosti ocijenili su bitnijim od dana službenoga imenovanja Kršnjavija profesorom i zato su ovoj našoj proslavi odredili današnji datum, uoči dana sutrašnjega 18. ožujka.

Od spomenutoga 18. ožujka 1878., Kršnjavi je predavao arheologiju i povijest umjetnosti združeno sve do godine 1895. Iduće godine, 1896., Kršnjavi je morao poći u mirovinu kao predstojnik Odjela za bogoštovje i nastavu, poznatoga Odjela tadašnje Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade, sa sjedištem u Zagrebu. Ali u ožujku naredne godine, 1897., Kršnjavi se, prema vlastitim riječima, »vratio« Sveučilištu i otada bio je na sveučilištu nastavnikom predmeta koji se zvao *Povijest umjetnosti i kulture*. U skladu s tim nazivom, Kršnjavi je izmijenio svoju nastavu i takvom je održavao sve do mjeseca studenoga godine 1918. Te godine ponovno ga je zadesilo umirovljenje.

Prije nego što nastavimo promatrati što se s nastavom predmeta *Povijesti umjetnosti i kulture* zbivalo nakon Kršnjavija, evo glavnih događaja i promjena u nastavi arheologije. Prešućivani Josip Brunšmid, od godine 1895. izvanredni profesor *klasične arheologije*, godine 1902. postao je redovitim profesorom i predavao je arheologiju do svojeg umirovljenja u svibnju godine 1924. U nastavi na Sveučilištu Brunšmidu se već u lipnju godine 1914. pridružio Viktor Hoffiller kao privatni docent. Kad je umirovljen Brunšmid, Hoffiller je postao redovitim profesorom *staroklasične arheologije* i kao nastavnik toga stupnja tumačio je arheologiju studentima sve do svojega prvog umirovljenja u siječnju ratne godine 1943. i potom opet iznova od srpnja godine 1945. do konačnog umirovljenja u listopadu godine 1951.

Zgrada Sveučilišta u Zagrebu.

S izvanrednom i redovitom profesurom Brunšmida i s redovitom profesurom Hoffillera bilo je tokom cijelog toga vremena, više od pedeset godina, povezano i njihovo upravljanje Arheološko-historijskim odjelom Hrvatskoga narodnog muzeja. Spomenimo i to da se Hoffiller Brunšmidu u Muzeju priključio kao kustos još potkraj 1901. godine.

Za pravu ocijenu Brunšmida i Hoffillera nije, s gledišta današnjega arheologa, bez važnosti njihovo svojedobno živo sudjelovanje u Povjerenstvu za očuvanje umjetničkih i historičkih spomenika u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. To sudjelovanje bilo je svakako najnapetije u godinama prvoga svjetskoga rata i odmah nakon njega, kada su Brunšmid i Hoffiller, pema strukom arheolozi, osobito uspješno radili na spasavanju spomenika, i kasnijih od ranoga srednjeg vijeka, i kad su se obojica istakli i u znanstvenoj obradi nekih od tih kasnijih spomenika.

No, pogotovu moramo uvažiti to zalaganje s gledišta današnjega povjesničara umjetnosti. Brunšmid i Hoffiller hrlili su upomoć Povjerenstvu i kao članovi Povjerenstva i kao sudionici Arheološko-historijskoga odjela Narodnoga muzeja. A budući da su bili i sveučilišni nastavnici, zalaganjem Hoffillera, i pogotovo Brunšmida, došlo je do vrijedne prisnosti između našega tadašnjega čuvanja spomenika, usredotočenog u Povjerenstvu, i naše tadašnje nastave arheologije, usidrene u Sveučilištu. Tu se u najmanju ruku otvarala mogućnost da se međusobno povežu naša tada žustra zaštita spomenika i poduka u arheologiji.

Ništa slično nije istodobno tako vrebalo iz nastave povijesti umjetnosti s kulturom, kojoj se od godine 1897. novim silama posvetio Kršnjavi. Još od sedamedestih godina, Kršnjavi je bio djelatnim učesnikom, a više godina čak i borbenim kolvođom novijoj hrvatskoj umjetnosti. No, na samome kraju stoljeća, ta uloga Kršnjaviju je do te mjere izmakla, da se na svoje najživlje sudjelovanje u našoj novijoj umjetnosti već godine 1905. morao i mogao (bio je Kršnjavi!) osvrnuti kao na svoju prošlost. Svi dobro znademo kako je Kršnjavi to briljantno izveo u svojoj raspravi *Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje doba*, svakome na uvid, u »Hrvatskome kolu«.

No i kad se povukao iz novije nam umjetnosti, Kršnjavi se početkom našega stoljeća ipak nije približio tada budnim čuvarima naše starije umjetnosti. Ni u ovoj prilici ne treba da prešutimo ono što je na samome pragu našega stoljeća britko ukazalo na razliku između Kršnjavijeva stava prema spomenicima naše starije umjetnosti i istodobnoga ponašanja arheologa prema njima.

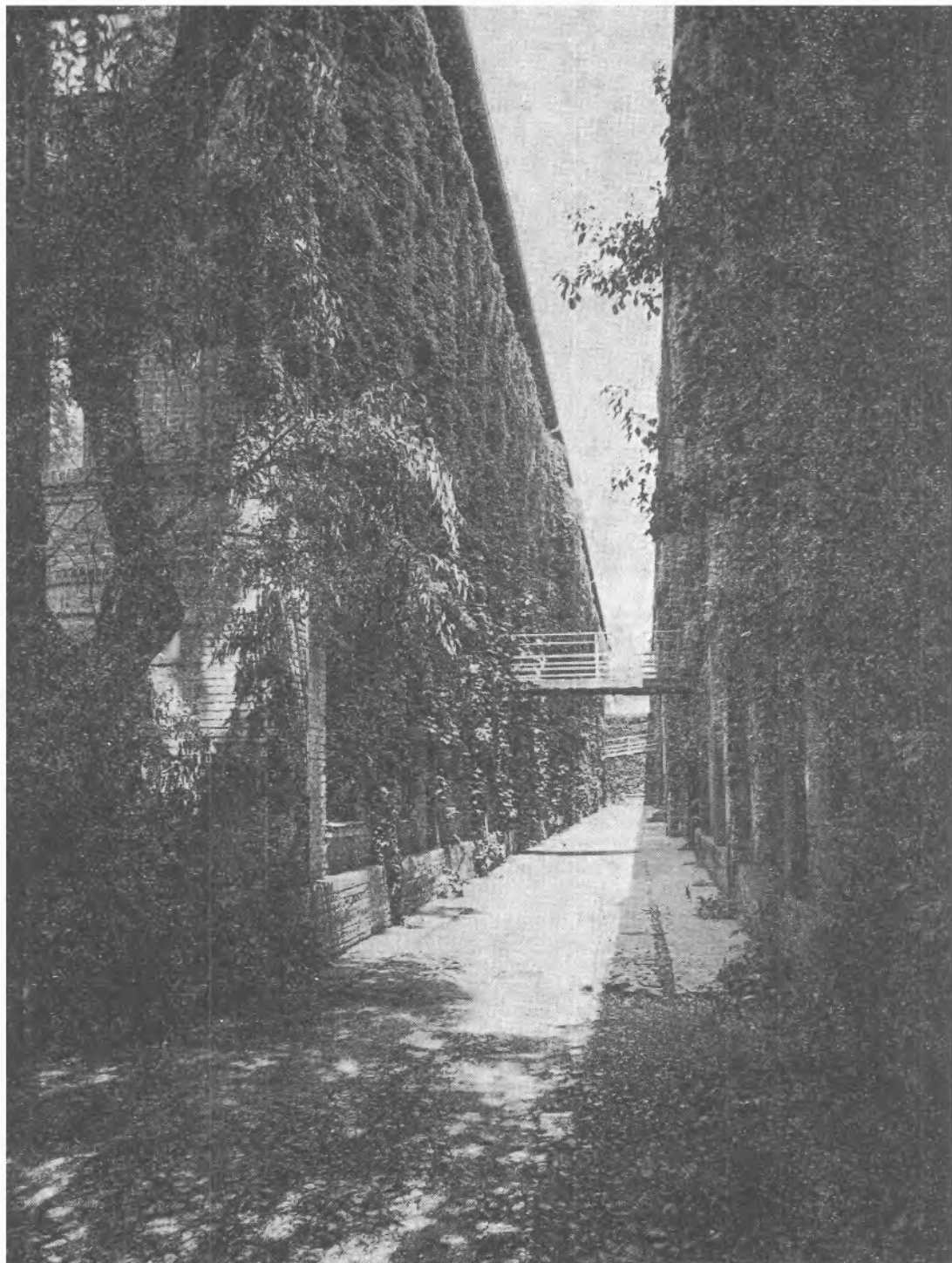
Khuenove godine 1901. planula je u Zagrebu najburnija javna prepirka o tome je li doista korisno obaranje utvrđenih zidova s Bakačevom kulom ispred katedrale. Na čelu branitelja kule našao se Brunšmid, a među podstrekačima njenoga rušenja Kršnjavi. No, nije sve ostalo na mrčenju papira dvojice uvaženih profesora Sveučilišta. Bradom Kršnjavi hitro je uperio oštricu svojega držala prema bradi Brunšmidovoj. U Narodnim novinama sukobila su se obojica kao dvije kremen-kule prsa o prsa. Njihovi nasrtaji *Gospodinu prof. Brunšmidu u poslu Bakačevog tornja i Gosp. prof. Kršnjavo-*

mu u poslu Bakačeve kule imali su svoj odjek i u daljim izjavama te dvojice u »Agramer Tagblattu«. Sve drugo o toj svađi možemo ovdje prešutjeti, ali jedno ne: cijelo ovo nadmetanje dvojice granitnih nastavnika Sveučilišta u Zagrebu usplamtjelo je punih pet godina prije obaranja same kule od pješčenjaka i gotovo deset godina prije osnutka Povjerenstva dviju Kraljevina. Prije svakoga i mimo svakoga zanatskog čuvanja spomenika zaratiše se oko ugrožene kule Bakačeve staloženi ali odvažni Bunšmid, i žestoki ali britki Kršnjavi.

Kad je, nakon te bitke oko jednoga spomenika, krajem prvoga svjetskoga rata umirovljeni Kršnjavi ostavio Sveučilište, godine 1919. nastavio je na Sveučilištu predavati povijest umjetnosti mnogo mirnije Artur Schneider. Schneider je to počeo činiti kao privatni docent, no Schneideru kao da nije odmah bilo povjereno da tumači studentima onu zamašnu građu koju je više od dvadeset godina svojim slušačima izlagao Kršnjavi. Jer, Schneiderov predmet službeno se zvao *Povijest umjetnosti s osobitim obzirom na umjetnička djela, pojave i spomenika na teritoriju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*. A ubrzo nakon toga, već godine 1921., u sastav Filozofskoga fakulteta stupio je i drugi nastavnik sa sličnim zadatkom. Petar Knoll bio je kao lektor službeno imenovan predavačem (brže-bolje) *Povijesti jugoslavenske umjetnosti*.

Ipak, nije došlo stoga ni do kakve čarke. Već iduće godine, 1922, imenovanje Schneidera redovitim profesorom *Povijesti umjetnosti i kulture* razgraničilo je uloge ove dvojice nastavnika tako da je otada predavanjima Schniederovim jezgra bila općenita povijest umjetnosti, a predavanjima Knollovima okosnica bijaše naša umjetnost domaća. S jednim kraćim prekidom službovanja u toku godine 1926., Schneider je inače bez ikakvih smetnji predavao od godine 1922. sve do godine umirovljenja 1943. No, u toku toga više nego dvadesetgodišnjega Schneideova djelovanja, ipak je godine 1928. došlo do jedne značajne promjene. Pod Schneiderovim vodstvom nastava je stekla položaj i značenje posebnoga odjela Filozofskoga fakulteta. Taj odjel ponio je sada ime *Seminar za povijest umjetnosti i kulture*. Taj Seminar vodio je vlastiti urudžbeni zapisnik, služio se svojim pečatom, osnovao je i vlastitu strukovnu knjižnicu od stotinjak knjiga, a stekao je i jednog asistenta. Pa ipak, sve do u drugi svjetski rat nastava Knollova nije ušla u sastav toga odjela Filozofskoga fakulteta, već je ostala povezana s njime samo Fakultetom. Knoll je tako zasebno predavao povijest umjetnosti sve do svojega umirovljenja 1942. godine.

Još ranih tridesetih godina nastava Schneiderova i nastava Knollova odnosile su se između sebe tako da je u Schneiderovim predavanjima i vježbama prevladavala umjetnost ne samo općenita, nego i starija, a u Knollovim vježbama i predavanjima umjetnost hrvatska, i to najnovija. Nakon godine 1935. Knoll i Schneider utoliko su izmijenili svoje udjele, što se Schneider u vježbama stao jače okretati starijoj umjetnosti Hrvata, a Knoll u predavanjima starijoj umjetnosti drugih naroda diljem islamskoga i pravoslavnoga Balkana. Na te pomake tjerala ih je građa kojom su se tridesetih godina kao povjesničari umjetnosti bavili. A iz svega toga naknadno je moguće i nazrijeti kako bi se ukupna nastava povijesti umjetnosti na Sveučilištu u Zagrebu dalje izgrađivala da je Knollu i Schneideru bilo omogućeno da je neometano usmjeruju sami. No godine 1942. bio je iznenada umirovljen Knoll, a godine 1943. Schneider.

Zgrada Glipoteke u kojoj se održavala nastava povijesti umjetnosti.

Tada je, u ožujku ratne godine 1943., nastavu povijesti kulture kao redoviti profesor prihvatio Josip Matasović, nastave općenite povijesti umjetnosti prihvatio se već u veljači imenovani docent Ivan Bach, a nastave novije hrvatske umjetnosti latio se tek u svibnju imenovani docent Antun Bauer. U svojoj nastavi Bach i Bauer slijedili su Schneidera i Knolla, no iz nastave njihove nisu mogli spasiti sve. U svoju nastavu unosili su i nove sadržaje i nove oblike.

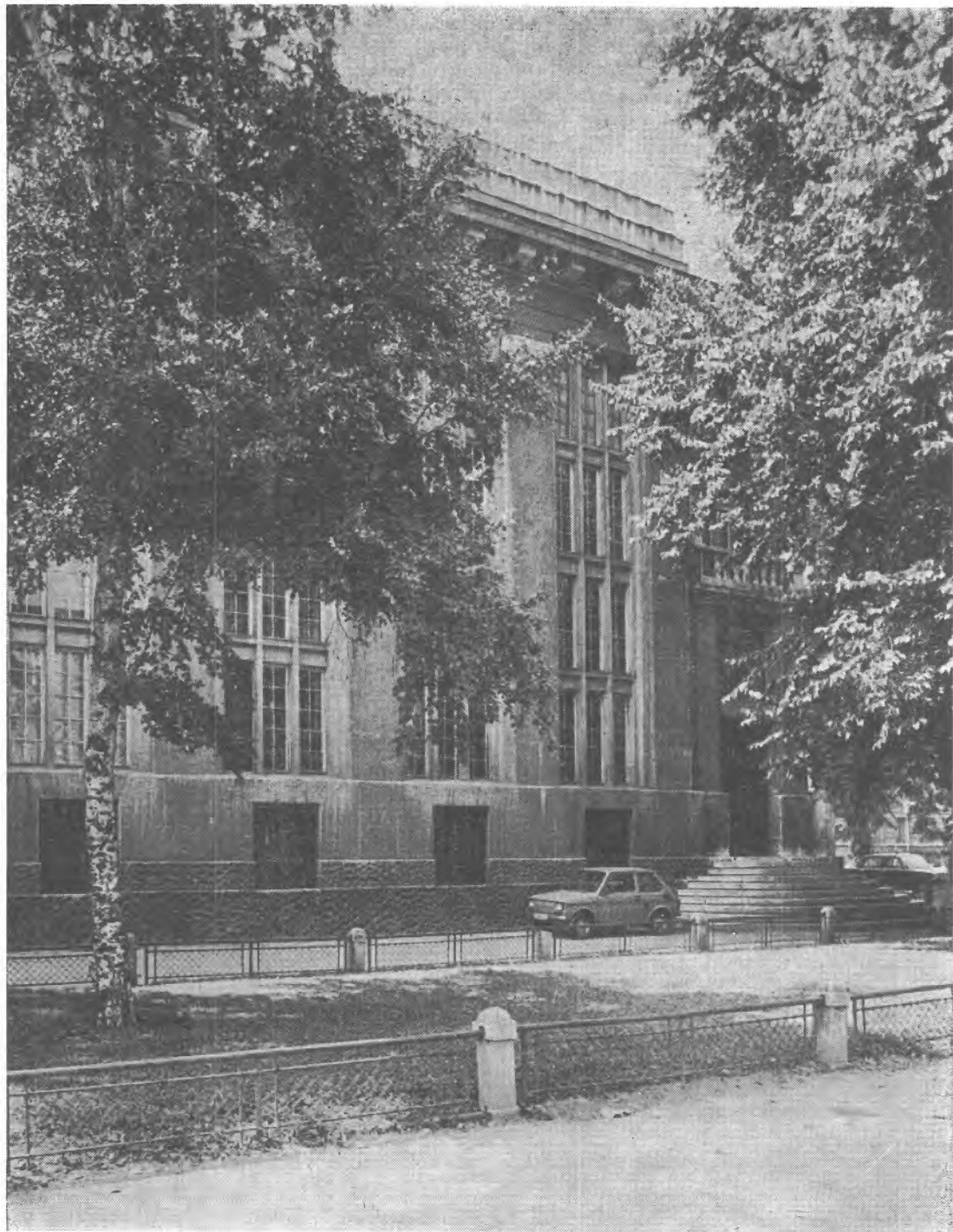
No, cijela ta sprega Matasović — Bach — Bauer, nije potrajala ni dvije cijele školske godine. Rat je završio prije nego što su sva trojica uspjeli zaključiti i drugu školsku godinu. Već u kolovozu godine 1945. Schneider se kao redoviti profesor vratio na Sveučilište, ali već u ožujku godine 1946. nemila smrt spriječila ga je da makar samo za jednu školsku godinu uspostavi svoju nastavu.

Dok je krajem prvoga svjetskoga rata Kršnjavija s njegove katedre svojom vlasti uklonilo Narodno vijeće, Schneidera je po ishodu drugoga svjetskoga rata s katedre svojom snagom otkinula smrt. Nije, dakle, točno da uvijek samo i baš *inter arma silent musae*. Nego i tada kada oružje ušuti, bez riječi znadu ostati zatečene nadahnute kćeri boginje pamćenja.

Možda smo ovim osvrtnom na nastavu arheologije i povijesti umjetnosti na Sveučilištu u Zagrebu tijekom prvih sedamdeset godina dali najpreči uvid u njenu prošlost, no nikako ne mislimo da smo joj time ocrtali i pravu povijest. Za to će trebati mnogo temeljitije zagrabit i u sadržaj i u oblik te nastave jučer, a to je ono čemu će danas ovdje svoje priloge posvetiti drugi.

Pa ipak, možda neće biti na odmet da uvodno spomenemo još nešto. O nastavi svake znanosti na Sveučilištu moguće je raspravljati tromjerno: ili da oružje svoje pažnje uperimo u junačko srce nastavnica, ili da ga usmjerimo na njihovu nastavu (a u tome slučaju i prema samome Sveučilištu), ili da govorimo prema studentima. O danas ovdje spominjanim nastavnicima arheologije i povijesti umjetnosti napisano je malo, a pogotovo malo o njihovim studentima. Zato pokušajmo o minuloj nastavi povijesti umjetnosti iz okvirnih godina i mi nešto kazati, idući smjerno prema studentima, a okrećući se vjerno nastavnicima.

Za prvih deset godina svojega djelovanja, nijedan nastavnik Sveučilišta nije u stanju sagledati pravi uspjeh svojega rada sa studentima. Podatke o studentima Sveučilište, doduše, brižno prikuplja, no na te podatke samo donekle može se osloniti nastavnik. Jer dok Sveučilištu, primjerice, koriste podaci o uspjehu studenata na ispitima, nastavnik ostaje uvijek u nekoj neodmici što da zaključi iz ocjena koje je sam podijelio svojim slušačima. Mnogi student na ispitu zavrijedi ocjenu jedva prolaznu, no kasnije iskaže se odličašem u radu. A mnogi odličaš iz vremena studiranja naknadno izabere zvanje na temelju kojega ga valja smatrati studentom propalim za povijest umjetnosti. Dakle: tek naknadno prepoznaje nastavnik Sveučilišta svoje studente pouzdano, a u njima i sebe. Ako nastavniku treba vremena da u studentima zamijeti i sebe, ne treba li vremena i studentima da i oni nastavnika prepoznaju u sebi?

Zgrada Sveučilišne i nacionalne biblioteke i Arhiva Hrvatske
u kojoj se održavala nastava povijesti umjetnosti.

Već godine 1945., na jednome sastanku muzealaca i konzervatora u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu, upozorio sam da je iz Schneiderova Seminara iz tridesetih godina izašla jedna generacija povjesničara umjetnosti koja se u nekoliko predratnih i ratnih godina prikrala u gotovo sve naše ustanove za istraživanje i čuvanje vrednota kulture, i da će se ta generacija vjerojatno već doskora uzverati i na vrhove tih ustanova.

Otvarajući osnivačku skupštinu Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske u istome Muzeju godine 1956., istaknuo sam da se to već i dogodilo. Kao dokaz tome naveo sam brojna imena i prezimena. U samome Odsjeku za povijest umjetnosti na Fakultetu godine 1956. predavala su već četiri predavača, koji su tridesetih godina bili slušači Schneiderova Seminara. Pedesetih godina, gotovo cijela generacija polaznika toga Seminara bila je već tako zaorala u potrebe i zadatke svojih ustanova, da sam joj to godine 1956. malo i spočitnuo. Rekao sam joj: neka ipak ne zanemari svoje obveze prema povijesti umjetnosti kao znanosti! No, tome sam dodao i ovo: uvažimo li da znanstveni radnik potpuno sazrijeva kasno, obično tek između svoje pedesete i šezdesete godine, ova, muzejima pomalo povijesna, čuvanjem spomenika pomalo pognuta, nastavom povijesti umjetnosti pomalo preupregnuta generacija, ipak ima još sve biološke pretpostavke da odlučno zabrodi u znanstvene vode povijesti umjetnosti!

A danas, kazat ću i ovo: tome zarobljenome pokoljenju Schneider i Knoll omogućili su da se ozbiljno uhvati ukoštac s umjetnošću svoje zemlje. Ponajprije praktično, jer već uoči rata zahtijevalo je to i nemilo stanje naših muzeja i još nemiliji položaj naših spomenika. No, kad se to pokoljenje, dobro nakon rata stalo ozbiljnije okretati i samoj znanosti, ono je već i zaboravilo od čega je jednom krenulo. To je danas i naročiti razlog našem misaonome vraćanju upravo u tridesete godine i zapitkivanju od čega se tada sastojala nastava povijesti umjetnosti na Sveučilištu u Zagrebu. Bila je to nastava prvenstveno Schneiderova i Knollova.

Dok se, kako vidimo, o studentima, kad jednom ostave Sveučilište, nerado čak i razmišlja, nerado i govori, a pogotovo nerado piše, o nastavniciama Sveučilišta prigodice se ipak i govori i piše. No, čini se, ipak najviše za volju okruglim datumima od dana njihovoga rođenja ili njihove smrti, a često i samo za volju nekome skupu ili nekome zborniku. Spomen-datum i spomen-izdanja kao da jedini potiču ljude, pogotovo znanstveno pismene, da pišu o bivšim profesorima Sveučilišta. Pokušali smo zaviriti u stariju i noviju bibliografiju o Kršnjaviju, Brunšmidu, Hoffilleru, Schneideru, Knollu i Mataševiću, i uvjerali smo se da ni oni nisu izbjegli tome udesu.

Ipak, ne bismo imali tome baš ništa prigovoriti, da smo u tim napisima zatekli iole više podataka o nastavi tih ljudi. No, pretežito nailazili smo na podatke o njihovu školovanju, o njihovim objavljenim znanstvenim radovima i o njihovom ostalom javnom djelovanju. To nas nije obradovalo, jer svekoliko naše izravnije zavirivanje u prošlost nastave kojoj danas slavimo stogodišnjicu, uvjeralo nas je da je većina nosilaca te nastave svoju poduku izvodila vrlo smišljeno.

Zgrada na uglu Petrinjske i Boškovićeve ulice u kojoj se održavala nastava arheologije.

Primjerice, Petar Knoll bio je zasigurno jedan od najosebujnijih nastavnika povijesti umjetnosti. Ako i nije dopušteno njegovu nastavu iz ranih tridesetih godina poistovjećivati s njegovom nastavom iz kasnijih tridesetih godina, valja priznati da su mu obje bile vrlo izvorne, smjele i nadasve zanimljive. Takvima ostale su u sjećanju i njegovim slušačima, ali samo u sjećanju.

Uza sve drugo oko čega se trudio, Knoll je s nama godinama težio jednoj nastavi u koju bi umjetničko djelo bilo ugrađeno do najveće moguće mjere. Knoll je tome prinosio i žrtve. On je predavao i bez čvrstoga kolegija, predavao je i bez krova Sveučilišta nad glavom, predavao je i po kiši, predavao već prosijede glave pokrivene samo zgužvanim šešikom. Jer, kad bi se za predavanja prekomjerno umorio, Knoll je znao i sjesti na svoj šešir. Još i danas vidim ga kako zdrobljenog šešira sjedi na kamenim stubama Obrtne škole, na onim stepenicama kojima Herman Bollé hrabro nije dao nikakvu ogradu. I čujem Knolla kako nam mudro tumači što je nad svim zgradama Zagreba devetnaestoga stoljeća zgrada Hrvatskoga narodnoga kazališta (danas samo još u zgradama).

No, nije Knoll radio tako prvi. Već kraje mprošlog stoljeća, trošeci na to sobne satove Sveučilišta, tumačio je tako arhitekturu Zagreba sveučilištarcima i Kršnjavi. I on je to činio zato da svoju nastavu povijesti umjetnosti učini zornom, što zornijom. Kršnjaviju kao prvome valja priznati da nije prezao ni pred jednim sredstvom koje bi slušače Sveučilišta privelo likovnome djelu umjetnosti tako da oni to djelo ne osluškuju samo ušima.

Ali, što su onda u Kršnjavijevoj nastavi povijesti kulture bile one brojne, i ponekada i vrlo dugotrajne, stranputice u mislima i u riječima, krivulje koje su njegovi sljedbenici prigodice i u novinama žučljivo napadali? A nije li četrdeset godina kasnije na istome Sveučilištu i Matasović predavao povijest kulture s još brojnijim i još duljim vijugama? Nisu li one u mlađih studenata izazivale i vrtoglavicu, a u starijih čak i znatno prije ispita padavicu?

Ova i slična pitanja ubuduće nećemo smjeti jednostavno mimoilaziti kad govorimo i pišemo o onima koji su djelovali među nama kao nastavnici arheologije, povijesti umjetnosti i povijesti kulture. To nećemo smjeti, ali ne prvenstveno zato da pošto-poto iz njihove nastave nešto izvadimo, pa to i naglavce uvrstimo u svoju. Jer vlastitu nastavu svatko mora izgraditi dosljedno, a onda je i brižno održavati. To je oduvijek bila najpreča dužnost nastavnika Sveučilišta.

A sada, na kraju, još jedna zamjerka samo dičnome starini Izidoru Kršnjaviju.

Listajući dostupne mi članke i rasprave o Kršnjaviju koji je našoj ukupnoj nastavi arheologije, povijesti umjetnosti i povijesti kulture neosporno bio začetnikom, i ja sam zanijemio kad sam naišao na odulji prikaz o životu i djelovanju Kršnjavija, objelodanjen u časopisu »Vijenac«. Jer, Kršnjavi je živio i radio za dvojicu. Nisu tek dva, nego tri Kršnjavija živjela su i djelovala u Kršnjaviju! A jedan od njih bio nam je nastavnik na Sveučilištu, na-

stavnik i opet najmanje za dvojicu, već po tome što nam je uz povijest umjetnosti predavao i arheologiju ili povijest kulture!

No, kako je došlo do »Vijenčeva« prikaza o Kršnjaviju? Je li to ikada itko objelodanio?

Godine 1925. dugi i plodnosni život Kršnjavijev bližio se svojoj osamdesetgodišnjici, a da on ipak nikada nije dobio dovoljni pravovaljani prikaz o sebi. U našim prilikama već se trebalo i pribojavati da će prije ili kasnije netko okrnjeno ili iznevjereno pisati o Kršnjaviju. Valjda zato Kršnjavi i nije odbio prijedlog tadašnjega urednika časopisa »Vijenac« da sam opiše svoj život i djelovanje. No, umjesto da taj prikaz Kršnjaviju za osamdeseti rođendan doslovce objavi, ili ga makar skraćenog iskoristi, urednik ga je spremio u ladicu svojega uredničkoga stola.

Kad je godine 1927., 3. veljače, starac Kršnjavi preminuo, izvukao je onaj urednik iz svoje ladice Kršnjavijev prikaz vlastitoga života i djelovanja, i nemalo se začudio! Žilavi prikaz staroga čovjeka malo je ličio na posmrtni, pun sućuti prikaz o čovjeku koji se već spremio na počinak. A urednik je sada valjda želio Kršnjavija i perom sahraniti. I sjetio se urednik da bi to najbolje znala izvesti Štefa Iskra, jer je Kršnjaviju bila žena. Nećkajući se, no ipak želeći ugoditi voljenome pokojniku, Iva Rod oprezno je oktitila dragoga muža dodacima od kojih su neki bili žuti jaglaci i posve suvišni, a drugi dobrodošli bijeli krasuljci koji su korisno tumačili neke izjave škrtoga izjavama o sebi Kršnjavija. Na to je urednik, iz nehata ili inata, opleo ukočenoga Kršnjavija još i svojim vjenčićima. Zato da Izidor Kršnjavi i zanijem, kad već i onako mrtav jest.

No u pisanoj ostavštini Kršnjavijevoj naišli smo i na prijepis toga stavka, u kojemu je profesor Štefa Iskra vjerodostojno označila sve dodatke i urednikove i svoje. No, zatekli smo i sačuvani izvornik toga prikaza, uredno i čitko ispisan časnom rukom starine Kršnjavija. A dokopavši se tako odlučnih riječi samoga Kršnjavija o sebi, stali smo i tražiti što je u tome opisu vlastitoga života i rada sam Kršnjavi zapisao o sebi kao o nastavniku Sveučilišta. Ali, o sebi kao profesoru Sveučilišta dragi profesor Kršnjavi pod starost je istresao samo nekoliko sitnih mrvičica!

Ne biva to dakle samo tada kada o profesorima Sveučilišta pišu drugi. Nego i kad sami o sebi govore ili pišu, profesori u svojoj skromnosti rado ostaju oni nametljivci koji sebe kao nastavnike nikada dovoljno ne nameću. I zar je onda čudo da ljudi, koji ne moraju uvijek i sami biti profesori, profesore Sveučilišta još i naknadno krivo shvaćaju, krivo tumače i lako i zaboravljaju!

I evo nam iz toga jedne pouke: zato moramo i morat ćemo uvijek iznova i govoriti i pisati o profesorima Sveučilišta, a pogotovu nahrupi li na vrata Sveučilišta jedna stogodišnjica! Pa zato i danas, dok nam vrata Sveučilišta još stoje, pokušajmo se svrstati iza leđiju profesora, svojih predhodnika i predvodnika, da ogledamo što su oni svojedobno htjeli i da li još i danas od nas nešto traže.

Tihomil Stahuljak